

OORSPRONKELIJKE BIJDRAGEN

DE ONTWIKKELINGSGANG DER TANDHEELKUNST IN ONS LAND

HET TIJDPERK DER TANDMEESTERS

P. H. BUISMAN

Gebitsverval is zo oud als de beschaving en van het daaruit voortvloeiende ongemak en de vaak ermee gepaard gaande pijn – alhoewel niet het leven bedreigend maar wel het moreel ondermijnend – mag veilig worden aangenomen dat zulks (zij het in aanzienlijk mindere mate dan thans) hulp deed zoeken waar gepretendeerd werd dat deze met de beschikbare kennis en middelen kon worden verleend.

Het verklaart dat ook in onze gewesten in lang voorbije tijden knagende tandpijn met geneesmiddelen werd bestreden waarvan de positieve werking ons gering voorkomt, maar ook met instrumentele ingrepen. Door de geleidelijke verbetering ervan gingen zij een toenemende plaats innemen in de geneeskennis der opeenvolgende perioden.

In verband met de specifieke structuur van het gebit en de daarmee verband houdende, min of meer zelfstandige genezingsmiddelen en manipulatieve behandeling, ontstond geleidelijk een specialisering waarvan de kennis en vaardigheid een beroepsmatige vorm aannamen en aldus een figuur in het leven riepen, waarop bij tandlijden met meer of minder vertrouwen een beroep kon worden gedaan, althans werd gedaan.

De vraag is nu, hoever men in het verleden terug moet gaan om deze vertegenwoordiger van een afzonderlijke geneeskennis te ontmoeten. Uit de nasporingen van Bisseling kan blijken dat reeds in 1434 de stedelijke overheid van Utrecht aan barbiers de voorwaarde stelde dat zij, alvorens tanden te mogen trekken, voortaan proeven van bekwaamheid moesten afleggen. Kennelijk was dit voorschrift niet afdoende gebleken aangezien het 25 jaar later opnieuw moest worden bevestigd. Voorts werd in 1494 door de schepenen van de stad een „Meyster Peter, tanttrecker” gelast de bekwaamheidsproef af te leggen om bij gunstige uitslag tevens tot de gilde der barbiers te worden toegelaten.

In tegenstelling tot andere landen bestaan in ons land geen geschriften waaruit de evolutie van die uitoefening kan worden afgeleid. Een bron daartoe ontstaat pas wanneer in de 17e eeuw de dagbladpers haar intrede doet, aanvankelijk in de vorm van wekelijks verschijnende „cou-

ranten", later twee tot drie maal per week. Het zijn vooral de advertenties waarin de bezitters van kennis en vaardigheid, gebitsbehandeling betreffend, van hun bestaan en bekwaamheden kennis geven en voor zover nodig zich te weer stellen tegen ondermijning ervan door belagers. Hetgeen niet zelden voorkwam.

Bisseling heeft zich de waarlijk niet geringe moeite gegeven tot een (zoals hij zelf zegt) langdurig en vervelend napluizen van oude kranten. Onaangename dingen, zo gaat hij verder, moeten echter ook gedaan worden en hij deed het „met des te meer ijver" omdat nog in geen enkel land zo'n overzicht was samengesteld: derhalve pionierswerk.

Het is uit de daarin gevoerde reclame en opgenomen verweren tegen lasterlijke uitspraken in het openbaar, dat men zich een beeld moet en tot op zekere hoogte ook kan vormen omtrent de maatschappelijke activiteiten van degenen die zich geroepen gevoelden de tandlijdende burgers hun diensten aan te bieden.

Het geringe aantal inwoners der steden en de toentertijd geringere behoefte aan die hulp was wel de oorzaak dat de betreffende personen ook buiten hun woonplaats emplooi moesten zoeken voor hun werkzaamheid. Marktdagen, ook in de eigen stad, en kermissen waren daarvoor de blijkbaar aangewezen gelegenheden. Sommigen hadden, naast het marktplein, ook een pied à terre in een eigen woning. Ook waren zij aan huis te ontbieden. Van beide hebben onze genre-schilders uit de 17e en 18e eeuw taferelen op hun doeken en in tekeningen vastgelegd.

Wij zijn geneigd om over deze openlucht-activiteiten geamuseerd en ietwat schamper te oordelen als een weinig verheffende vorm van beroepsuitoefening. Het gaat er echter veeleer om hoe deze toentertijd werd opgevat als factor bij de maatschappelijke waardering van de personen in kwestie, mede als lid van de gilde waartoe zij geacht konden worden te behoren.*)

In elk geval waren in veel gemeenten voorwaarden gesteld voor hun optreden waarvoor toestemming moest worden gevraagd, zij het wellicht om de bate voor de gemeentekas. Voor Schiedam is dit reeds bekend uit 1498:

„van elcken meister hierbinnen komenstaende met peeterolije, wormcruydt, salff ofte tandtreckers, etc., moet worden betaald 8 d.Hollants."

*) Men vergelijkte onze talrijke „zitdagen" alwaar, de onvermijdelijke beperktheid in aanmerking genomen, de huidige tandheelkunst zeker niet in al haar gangbare mogelijkheden kan worden uitgeoefend.

Dat door de omstanders op de markt een zekere schroom of drempel-vrees moest worden overwonnen ligt voor de hand, zomede dat een aanmoediging als alleszins aannemelijk en bevorderlijk geïndiceerd was. Dat deze met stemverheffing geschiedde is begrijpelijk: spreken in de buitenlucht vereist volume wil die aanmoediging doel treffen. „Schreeuwen als een tandtrekker” was derhalve niet zozeer een verwijt aan deze functionaris als wel een maatstaf voor een elders onevenredig gebruik van stemmiddelen waar dit overbodig of misplaatst was.

Ook het in dienst hebben van een bonisseur bij professioneel markt-bezoek (zoals blijktens schilderijen) valt te verklaren. Immers de voorwaarde voor een succesvol optreden als standwerker bestaat in een zekere gave van welsprekendheid en het zal niet iedere rondreizende tandtrekker en tevens verkoper van tandmiddelen, van nature gegeven zijn geweest behandelingsbegerigen voldoende suggestief te bewerken om hun aarzeling te overwinnen. Dit vermogen bij zichzelf in onvoldoende mate vaststellend, maakt het verklaarbaar dat hij zich een assistent assumeerde wiens oratorische capaciteiten beter ontwikkeld waren en toegespitst op het overwinnen van de genoemde weerstand. Bovendien was het onder omstandigheden fysiek onmogelijk om enerzijds zich te concentreren op de behandeling en te zelfder tijd een toespraak te houden tot de toeschouwers. Er was voorts ook nog de verkoop van mond- en tandmiddelen en wellicht andere zaken.

Gelijk gezegd heeft wijlen Bisseling alle couranten nageplozen tot 1795. Zoals uit de geciteerde Utrechtse verordening van 1494 mag worden afgeleid waren, vooral in de grotere steden, degenen die zich met de behandeling van het gebit bezig hielden verplicht lid van een Gilde te zijn. Aanvankelijk was dit de Gilde der Barbiers, waarvan zeker een aantal als chirurgijn werkzaam was. Tot hun activiteit zal dan tevens de zorg voor tandlijders hebben behoord, zoals uit verschillende geschriften blijkt. Hun werk mochten zij echter niet overlaten aan gezellen of leerlingen: dit werd in de betreffende verordening wel nadrukkelijk gestipuleerd. Met de toeneming van de geneeskundige kennis hebben zij zich als een afzonderlijke instelling afgesplitst. In de (stedelijke) chirurgijngilden, waarin naast heel- en vroedmeesters ook oog- en tandmeesters waren opgenomen, oefenden daartoe aangewezen overlieden toezicht uit en namen de vereiste examens af. Dit was ook het geval ten aanzien van degenen die als tandmeester wensten te worden toegelaten. Deze hadden hun kennis vaak opgedaan als leerling van een chirurgijn. Voor het lidmaatschap moest een entreegeld en een jaarlijkse bijdrage

worden betaald, beide niet onbelangrijk en een bron van inkomsten voor de gilde. In tegenstelling tot de andere gilden kenden deze naast de meesters geen gezellen, alleen leerlingen. Aldus is verklaarbaar dat zij tot de meesters in de gilde hebben behoord en de woordcombinatie tandmeester in het spraakgebruik ingang vond en tot een geijkte aanduiding werd. In de officiële bescheiden uit de 17e en 18e eeuw zal men echter tevergeefs de kwalificatie tandmeester zoeken, zij komt alleen in het spraakgebruik voor.

Hierin kwam pas verandering bij de komst van de Fransen in ons land in 1795 en de stichting van de Bataafsche Republiek. In het „Vademecum of Zakboek voor de Genees- en Heelkundigen, houdende de Geneeskundige Staatsregeling van het Koninkrijk Holland van 7 November 1800” staat vermeld dat tandmeesters niet geadmiteerd mogen worden dan na alvorens in die kunst te zijn geëxamineerd en bekwaam bevonden. In een noot wordt daaraan toegevoegd dat zij als bewijs van hun toelating van een Patent voorzien moesten zijn. Met de betiteling van tandmeester werd die van kiesmeester gelijk gesteld.

Hieruit blijkt dat de beroepsaanduiding tandmeester door deze verordening reeds in 1800 officiële erkenning heeft verkregen, alzo 18 jaar eerder dan waarvoor zij in de betreffende gegevens te boek staat.

Wie als zodanig in de gilde was opgenomen kon zich tandmeester noemen; degenen die dit niet waren en niettemin zich met dusdanige activiteiten bezighielden stonden als kwakzalvers te boek. De strijd tegen de onbevoegde uitoefening werd incidenteel in de reeds genoemde advertenties gevoerd.

Of echter alle personen die zich als tandmeester aankondigden deze kwalificatie waard waren, valt te betwijfelen. In veel kleinere steden en vooral dorpen zal een barbiers- en later chirurgijnsgilde niet hebben bestaan en zullen ook geen voorwaarden voor de vereiste kennis van kracht zijn geweest. Van de aankondiging als tandmeester konden de betreffende dubieuze personen in veel gevallen ongehinderd gebruik maken. De combinatie: kies- en tandmeester (ook kiesmeester alleen) werd aanvankelijk wel in Vlaanderen gebruikt. Als aankondiging in de advertenties komt zij voor de eerste maal voor in 1773 en wel door Lehman Joseph, die zich tevens kwalificeert, nu eens als „zeer expert” dan weer als „voornaam” of „beroemd” tandmeester. De betiteling Zahnarzt werd in 1776 gehanteerd.

Wat nu die advertenties betreft ontmoette Bisseling van 1692 tot 1779

in totaal 130 namen waaronder die van 6 vrouwen. Gelijk ook thans reclame voortdurend herhaling behoeft, waren er toen personen die zich daarvan regelmatig bedienden om de aandacht voor hun daarin vermelde capaciteiten levendig te houden. Genoemde Lehman Joseph adverteerde van 1756 tot 1775, dus 19 jaar; de Rotterdamse juffrouw Dorothe Bokstal, later weduwe Vromhout, onderhield op gelijke wijze de band met de openbaarheid van 1692 tot 1723, daarmee het record houdende van 31 jaar publiciteit. Al deze advertenties namen bij tijd en wijle de vorm aan van een omstandig publiek verweer tegen beschuldigingen of ondervonden laster vanwege al dan niet met name genoemde concurrenten of andere belagers.

Onwillekeurig vraagt men zich af hoe deze wijze van optreden in de dagen van weleer werd beoordeeld, vooral wanneer de betreffende adverteerder zich met zoveel lof omgaf. Men kan er alleen naar gissen. Wat men wel kan zeggen is dat zij voor die dagen over een niet te verwerpen ontwikkeling beschikten die voor de bezitter als vanzelfsprekend werd beschouwd. Dit kan dan weer blijken uit een krantengevecht waarin Samuel Lehman een concurrent en belager van zijn reputatie voor de voeten werpt dat hij lezen noch schrijven kan en daarom gebruik heeft gemaakt van de diensten van een „zekere verloopene en dronkene Comptoirknecht”. Ook werd in de courant een concurrent soms de betiteling tandmeester ontzegd, vermoedelijk omdat hij niet tot de gilde behoorde. Ongetwijfeld zullen bij de toenmalige situatie een aantal minder bekwame lieden bij voorkeur het platteland tot hun jachtterrein hebben gemaakt, als gevolg waarvan onder veel schilderijen de aanduiding kwakzalver meer passend werd geacht bij de afgebeelde compositie.

Vraagt men naar de kennis en vaardigheid waarover de zich noemende tandmeesters beschikten, dan kunnen alweer de advertenties enig inzicht geven. Daarin toch wordt vermeld waarop inzake de behandelingsmogelijkheden eventuele gegadigden konden rekenen. Reeds in 1692 wordt als eerste – en nog wel door een vrouw: Dorothea Bokstal (eerder genoemd) – te Amsterdam in de Zantstraat, agter de Zuider Kerk naast de Trompettersgang aangekondigd:

„vooreerst soo set zij tanden in, dat men daar mede kan Eeten, spreken en singen, alsook in gebruyck soo vast blijven staen alsof 't hun eygen tanden waren, en geen gelt voor approbatie; sij maeckt ook Tandens schoon, hoe swart of leelijk sij mogen wesen; ook ongefatsoeneerde Tandens kan sij fatsoen geven, ook verkoopt sij een kostelijk Tandpoeijer, hetwelk al het quaet Tandvlees goet maakt.”

Een zekere J. M. Obermuller, „Stad-arts van Augsburg, die voor 2 maanden in de courant heeft gestaan, maakt alsnog een ieder bekend”, dat hij

„uit den grond geneest de scheurbuyck, losse tanden vastmaect; ook in een moment daer het noodig is, de tanden en kiezen trekt sonder de minste pijn, ook andere tanden inzet, alle soorten van tandpijn op een oogeblik wegneemt.”

Een Mr. C. F. Gunther van Neurenberg adverteert in 1724 dat hij

„de Tandten trekt, subtiel en gauw zonder merkelijke pijn, maakt de zwarte met Tartar of Kalk aangezette Tandten weder zo wit als ivoor en zet ook Tandten in de Mond, dewelke men alle Maand maar eens uitneemt, om ze te zuivere en die men vervolgens zelfs weder vast kan maken.”

Voorts blijkt Johannes de Maber, Ivoor Snijder, „een uitnemende konst en wetenschap te hebben om Ivoore Tandten in de mond te maken op een nieuwe inventie, fraey fatsoen, dat men daarmede kan eten en beter spreken en de andere Tandten sal behouden”.

In 1729 meldt Mr. Chirurgijn Petrus Theobaldus Curtenius een bijzonder instrument te bezitten om tanden te trekken. Een andere verklaart uitgevonden te hebben „en veele jaren gebruyckt een chirurgijn Instrument waarmede hij Tandten en Kiezen kan uyttrekken op een alzoo gemakkelijke wijze als Mons. Berger gedaan heeft, die overleeden is”. Doch ook de Meesterknecht van een overleden chirurgijn biedt zijn diensten aan en „gebruikt deselve Instrumenten als de overleedene heeft gedaen”.

In 1745 verschijnt een Juffrouw Durand aan het advertentie-firma-ment, Tandmeesteres van 't Hof van Brussel. Zij verstaat „de Konst om tanden schoon te maken, uyt te trekken, zelfs de gebrookene, en de holle tanden te vullen”. Zij geneest het bloedende tandvlees en de scheurbuik in een korten tijd, schikt, vijlt en verdeelt de ongelijke tanden en stelt „door konst gemaecte Tandten in de plaats waar gebrek is, daar men mede eeten en alles doen kan, even of het natuurlijke tanden waren”.

In 1753 doet in Leiden een Sieur Bello, Tandchirurgijn van Venetië zijn intrede die o.m. aanneemt de tanden „die beginnen te bederven wederom zoo gaaf moogelijk te maken als te voeren”. Een andere Italiaan, Signor Ruspini, beweert permissie te hebben gekregen om gedurende de zomer (van 1755) in de provincie Zuid-Holland te vertoeven. Hij „vult volkoomelijk de gaaten en holligheden met Goud of Lood,

zoodat er geen Lucht bij kan koomen en men voor nieuwe pijnen be-
waard blijft". Op verzoek behandelt hij aan huis,

„Sullende hij sig derwaarts begeeven en niets ontvangen, voor dat tot hun
genoegeen de geneezing sal ten einde gebracht sijn.”

Lehman Joseph heeft in 1756

„een middel uytgevonden om iets op de Kies te leggen dat hij aanstonds van
selves uytvalt, al waren zij door andere afgebroken, dat 't vlees overgegroeid
was en dus onmogelijk schijnt om uytgehaald te kunnen worden.”

Hij verzoekt in de Opregte Haerlemse Courant van 1768

„aan alle Heeren, Bedienden, Kruyers en andere Boodschap-Loopers, die bij
hem gezonden worden, op zijn naam te letten, opdat zij niet mishandeld wor-
den in het uittrekken van Kiesen en Tandem, doende hetzelfde zonder Pijn.”

Samenvattend kan men uit de advertenties afleiden dat de tandheelkun-
dige verrichtingen in de 17e eeuw zich bepaalden tot extractie, tand-
steen- en aanslagverwijdering en de aanwending benevens verkoop van
middelen tegen aandoening van het tandvlees. In de 18e eeuw werd
daaraan toegevoegd het vervaardigen en zetten van kunststanden, uit
ivoor gesneden. De behandeling van scheurbuik zal moeten worden ge-
zien als een andere betiteling van ontstoken tandvlees en losstaande tan-
den, welke ook als opvallende symptomen gelden van de daaraan ten
grondslag liggende vitamine-deficiëntie van zeevarenden op lange rei-
zen. Pas in de 19e eeuw (1826) vonden van porselein gebakken kunst-
tanden in ons land hun entree.

Van veel adverterende tandmeesters blijkt uit hun aankondigingen
dat zij ook buiten het terrein van aandoeningen van het gebit over kennis
beschikten (welke tevens werd aanbevolen) van met name genoemde
ziekten en kwalen, vooral van daarvoor dienstige geneesmiddelen. Weer
anderen, uiteraard mindere goden, waren tevens werkzaam op ambach-
telijk gebied en leverden allerlei gebruiksvoorwerpen zomede andere ar-
tikelen.

Wat bij kennisneming van al die advertenties treft is de stelligheid waar-
mee het succes van de verrichtingen in uitzicht werd gesteld. Bij onze
huidige kennis en ervaringen van de gegarandeerde pijnloosheid lijkt het
vrijwel buitengesloten dat de beloften waar gemaakt zijn, want verdo-
vende middelen in de trant zoals wij die kennen, stonden toen niet ter

beschikking. Dat de naar onze overtuiging onvermijdelijk teleurgestelde verwachtingen niet tot een voorzichtiger inkleding der advertenties kon leiden, zal wellicht moeten worden verklaard in de eerste plaats door een geringere pijngevoeligheid dan thans, voorts de bewustzijnsvernauwende begeerte om van de tergende lasten bevrijd te worden, de suggestie van het optreden van de operateur en ten slotte diens vaardigheid in de verwijdering van het pijnverwekkende element.

Het valt op dat aan verscheidene advertenties kracht wordt bijgezet door verwijzing naar het gehanteerde instrumentarium. Deze, en met name de extractietangen, waren eigenhandig of in opdracht vervaardigde instrumenten waaraan ook nu nog een inventieve en intelligente vormgeving niet mag worden ontzegd. Zij maken een succesvolle en snelle uitvoering van de kunstbewerking zeker niet onverklaarbaar. Ook was bij de constructie wel rekening gehouden met de onderscheidene kwadranten waarin zij moesten worden geapliceerd. Over een buitengewone vaardigheid en snelle uitvoering zal menige tandmeester wel hebben moeten beschikken opdat de patiënt deze op de ondervonden pijn in mindering zou kunnen brengen. Onder de bewaard gebleven tandsleutels zijn verstelbare exemplaren met verwisselbare haken. Van één sleutel is bekend dat die bij vier geslachten in gebruik is geweest, een niet geringe aanwijzing voor succesvolle toepassing.

Dat een virtuose extractietechniek de toeloop bevorderde kan blijken uit een mededeling (1735) dat een buitenlander, Grimaldi geheten, „met een willekeurige zaksleutel de tanden uitstootte, door de toeloop nauwelijks tijd had om te eten en bij voorname personen deze manipulatie zo handig uitvoerde dat de omstanders niet wisten of het instrument behekst was dan wel dat alles natuurlijk toeging.”

Zo zal ook de pasvorm en de beloofde retentie van de uit ivoor gesneden kunsttanden wel wat te wensen hebben overgelaten; de bevestiging van een dusdanige partiële prothese met zilverdraad of garen aan de buurtanden heeft ongetwijfeld een sterk beroep gedaan op het adaptatievermogen, dat men waarschijnlijk veel eerder dan thans bereid was op te brengen. De bevestiging verklaart dat de prothese elke maand moest worden uitgenomen om opnieuw te worden bevestigd (en gereinigd vermoedelijk!).

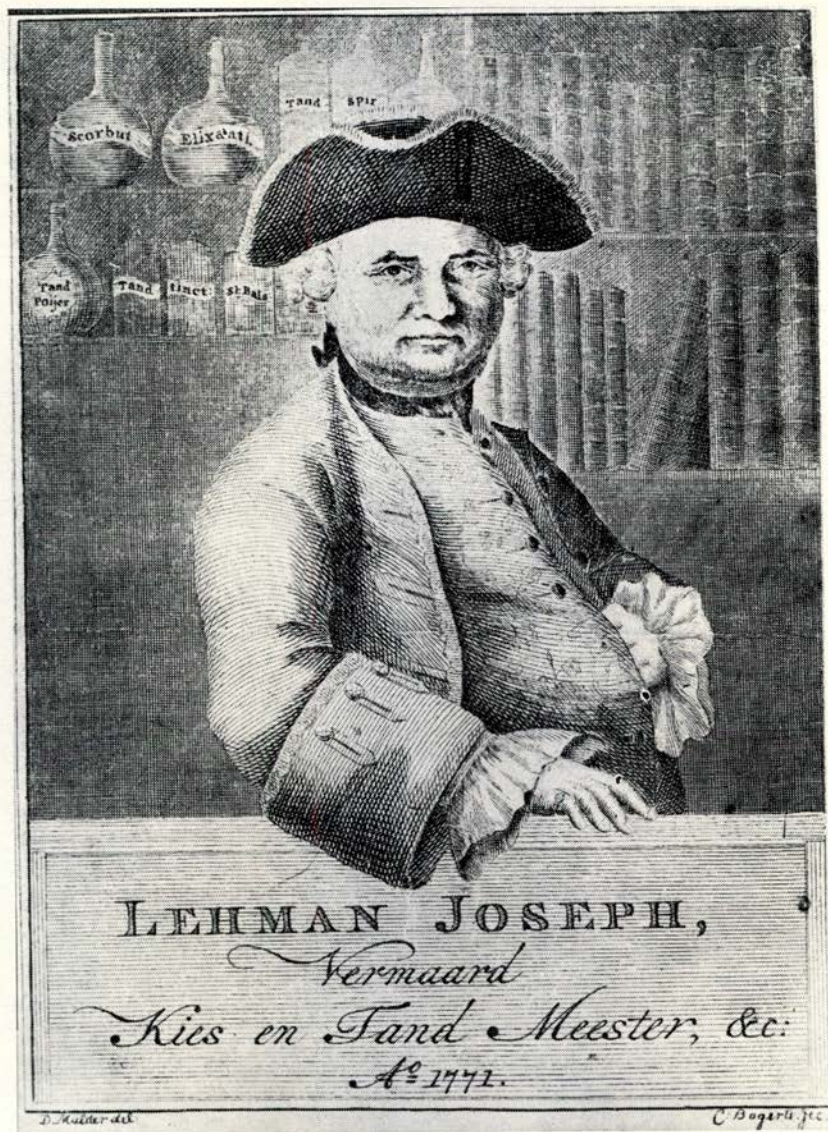
Vraagt men naar het sociale aanzien van de tandmeesters in die eeuwen dan is daar moeilijk een gefundeerd antwoord op te geven. Wij weten niet welke indruk die advertenties van ethisch standpunt op het publiek maakten, nog minder die van de in drukvorm geleverde gevechten,

wederzijdse beschuldigingen en insinuaties. Naar ons inzien zullen zij de waardigheid van de betrokkenen en van het beroep niet ten goede hebben kunnen komen. Wat de materiële positie betreft is evenmin iets concreets bekend. Er is echter een portretgravure van 1771, waarop Simon Nathans staat afgebeeld, die een zekere welstand suggereert en waarop de afgebeelde geenszins vrij is van een onmiskenbare zelfbewustheid. In het kader van de onderscheidene geneeskundige detailberoepen en binnen de hiërarchie van de betreffende gilden zal het aanzien van de tandmeester wel evenredig zijn geweest aan zijn bescheiden en lage plaats op de ranglijst. Men kan van de situatie wellicht het best een inzicht verkrijgen aan de hand van de schets van de toestand in ons land vóór de komst van de Fransen in 1795, zoals die door Cannegieter is gegeven.

In welhaast elke stad bestonden colleges van (academische) artsen, chirurgen en farmaceuten, daarnaast de reeds genoemde gilden van chirurgijns, heelmeesters, vroedmeesters en apothecars. Veel corporaties hadden hun eigen bepalingen omtrent toelating, praktijkuitoefening, geldmiddelen enz., neergelegd in keuren, ordonnantiën of gildebrieven. Iedere stad had zijn eigen farmacopé. Naast de universitair opgeleide artsen en apothekers die (gelijk reeds gezegd) in alle steden mochten praktizeren, waren er heel-, vroedmeesters, vroedvrouwen en apothecars waarvan de opleiding lag in de handen van de onderscheidene corporaties. De bevoegdheid dezer kunstbeoefenaren was beperkt tot de stad hunner inwoning; wilden zij zich in een andere stad vestigen dan moesten zij opnieuw examen afleggen. Daarnaast waren er de tandmeesters en oculisten die een zekere vakopleiding kregen en veelal in de chirurgijns-gilden waren opgenomen. Zij waren niet afzonderlijk georganiseerd.

De opleiding der artsen beantwoordde niet aan te stellen eisen; volgens Heilbron (1796) in een door hem aan de Nationale Vergadering gericht adres was zij, vergeleken met het buitenland, uitgesproken slecht. De bevoegdheid om de heelkunde uit te oefenen werd verkregen na een stage van enige jaren bij een gevestigd heelmeester. Maar in die jaren was vaak het baardscheren de voornaamste taak van de leerlingen.

Ten slotte kon men zich nog toevertrouwen aan een bonte reeks van kwakzalvers. Wel verre ervan dat tegen deze onbevoegden krachtadig werd opgetreden konden zij met goedkeuring van de overheid tegen betaling van een behoorlijke som gelds hun bedrijf uitoefenen op jaarmarkten, kermissen of gewoon op straat. Er waren wel plattelandsgemeenten die hiertegen stelling namen vanwege de onkunde en daarmee verbonden risico's voor de patiënten (Vreeland, 1722).

... zelfverzekerd en welvarend ...
(Uit de collectie Kalman Klein.)

Het feit dat de organisatie der geneeskundige beoefenaren in gilden geschiedde is tevens een verklaring voor de betiteling van „meester”, uitdrukking van in de praktijk verworven kennis.

De komst van de Fransen in 1795 maakte een einde aan de bestaande situatie en leidde tot het initiatief om op verbetering ervan aan te dringen, in navolging van wat de Franse artsen in eigen land hadden gedaan. Reeds in maart van dat jaar diende L. Becker bij de voorlopige representanten zijn bezwaren in tegen de bestaande regeling. Ook D. Heilbron richtte in 1796 een Adres en Vertoog tot de Nationale Vergadering. Toen het Uitvoerend Bewind van de Bataafse Republiek de noodzakelijkheid inzag om de geneeskundige aangelegenheden onder een meer algemeen toezicht te brengen en voor een behoorlijke vertegenwoordiging van de geneeskundige wetenschap bij het Bestuur van de Republiek te zorgen, werden haar belangen aan de Agent voor Nationale Opvoeding toevertrouwd.

In 1799 verscheen een rapport van Dr. J. van Heekeren waarin hij zijn denkbeelden uiteenzette omtrent de beoefening der geneeskundige wetenschap, het onderwijs en de zorg van de Staat voor de gezondheid en het leven der ingezetenen. Dit rapport vormde de grondslag voor de op 20 maart 1804 uitgevaardigde verordeningen van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek. Hierin waren de beginselen voor alle later gemaakte voorschriften met betrekking tot de geneeskundige staatsregeling neergelegd.

In deze verordeningen werd het toezicht over de uitoefening der geneeskunst en de „daaraan verknochte konsten” opgedragen aan Departementale en Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig Bestuur. Zij hadden de zorg over de uitoefening van alle delen der geneeskunst. De Commissiën moesten selfsupporting zijn; hun geldmiddelen kwamen uit de vervanging van de oude diploma's der medische doctoren en uit de examengelden. Dit betrof eveneens de examina van dezulken die in de praktijk van een bijzonder vak der heilkunde proeven van bekwaamheid wilden afleggen.

Ten aanzien van de tandheilkunst zal het wel duidelijk zijn dat deze bij alle bemoeiingen geen rol heeft gespeeld.

Met de inlijving van ons land bij Frankrijk in 1810 werden de Franse wetten van toepassing; geneeskundige jury's namen voortaan de examens af. Het geneeskundig toezicht werd opgedragen aan *médecins d'épidémie*. Te zelfder tijd werden de departementale commissiën van

geneeskundig onderzoek en toezicht uit de verordening van 1804 weer ingesteld en de geneeskundige wetten en verordeningen voor beide Nederlanden dienovereenkomstig herzien. In die vorm bleven zij tot 1818 van kracht.

Naast de departementale waren er ook overeenkomstige plaatselijke commissiën, waarin 4 of meer doctores medicinae geëtablisseed waren en tevens praktijk uitoefenden, benevens een „geschikt” getal genees-, heel-, verlos- en artsenijskundigen. Hun belangrijkste taak was ervoor te zorgen dat niemand dan die daartoe op wettige wijze de bevoegdheid hadden verkregen, de uitoefening van enige tak van geneeskunde werd toevertrouwd en om – zo werd erbij vermeld – de onheilen zoveel mogelijk te voorkomen welke uit onkunde of vermetelheid in dat vak voortvloeien.

De departementale commissies hadden het uitsluitend recht om examens af te nemen en getuigschriften uit te reiken aan personen die niet de graad van medicinae doctor bezaten. Zij viseerden diploma's en hun dienden getal, namen en de bevoegdheid opgegeven te worden van al degenen die in de stad dan wel ten plattelande enigerlei tak van geneeskunst uitoefenden. Op onbevoegde uitoefening, van welk onderdeel ook, stond een boete van vijftig gulden, bij eerste herhaling zes weken arrest en bij een derde konden zij aan den lijve worden gestraft en uit de Republiek verbannen. De commissiën hielden wijders een oogje op de geneeskundige verzorging der armen en visiteerden een- of tweemaal per jaar de apothekers- en chirurgijns winkels. Het voor de departementale commissies afgelegde examen was alleen geldig binnen hun district; bij verhuizing buiten het ambtsgebied moest de betrokkene zich opnieuw aan een examen onderwerpen. Hiervan waren alleen de oog- en tandmeesters vrijgesteld; hun bevoegdheid gold voor het hele land.

Deze (later) provinciale commissies werden geleidelijk coterietjes, meestal samengesteld uit personen uit eenzelfde plaats; plattelandsgeneesheren waren er zelden in opgenomen.

De *plaatselijke* commissies waren volgens Cannegieter in zekere zin een concessie aan de goede oude tijd, een reminiscentie aan de gilden. Wel moesten zij jaarlijks aan de provinciale commissie verslag uitbrengen en desgevraagd adviseren.

Na de herwonnen vrijheid werd in 1818 een wettelijke vorm gegeven aan een herziening van de geneeskundige wetten en verordeningen. Dat zulks geen ingrijpende verandering betekende kan wellicht het best blij-

ken uit het feit dat ook na de invoering met eenzelfde bonte verzameling van niet minder dan 12 soorten beoefenaren rekening moest worden gehouden en wel: doctoren in de genees- en heekunde, doctoren in de genees- en verloskunde, daarnaast stedelijke heelmeesters, stedelijke heel- en vroedmeesters, plattelands heelmeesters, plattelands heel- en vroedmeesters, stedelijk en plattelands heel- en vroedmeesters, stedelijk en plattelands heelmeesters, scheepsheelmeesters en ten slotte officieren van gezondheid in drie klassen. Voorts waren er dan nog de apothecars, vroedvrouwen, oogmeesters, tandmeesters, drogisten en kruidenverkopers. Elk jaar werd een lijst samengesteld van erkende beoefenaren van de onderscheidene takken der geneeskunst, welke lijsten nuttig waren voor de overheid om zo nodig de kwakzalverij te beteugelen.

Was de wet van 1818 in veel opzichten een bevestiging van de bestaande situatie, de ontwikkeling der wetenschap bracht de nadelen aan het licht van het bestaan van al die soorten niet-academisch gevormde beoefenaren van geneeskunst. In publikaties werd een hevig offensief gevoerd tegen de vigerende geneeskundige staatsregeling. Door de betere verkeersmogelijkheden, ook die van de post, groeiden het contact en het saamhorigheidsgevoel van de medici, hetgeen de aanleiding vormde tot de oprichting in 1846 van de Ned. Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst. Door deze organisatie werd in de loop der volgende jaren een sterke aandrang uitgeoefend ter herziening van de geneeskundige wetgeving. De opeenvolgende cholera-epidemieën dwongen de regering om aan de zorg voor de volksgezondheid de nodige aandacht te wijden.

Om een beeld te geven van de geneeskundige bezetting in de periode na 1818 zij vermeld dat in 1844 in de provincie Zuid-Holland door twee provinciale commissies, gevestigd in Den Haag en Dordrecht, toezicht werd uitgeoefend. Er waren 6 soorten geneeskundigen met in totaal 857 praktizerenden. Voorts 151 vroedvrouwen, 221 apothekers en 60 drogisten. Het aantal tandmeesters bedroeg 17.

Krachtens een besluit van 1823 waren geneeskundige scholen in het leven geroepen onder toezicht van de provinciale commissies, alwaar heelmeesters en vroedvrouwen werden opgeleid. Deze inrichtingen van onderwijs waren verbonden aan eveneens gestichte ziekenhuizen. Iedere stad kon – behoudens toestemming – aan een ziekenhuis een geneeskundige school verbinden. De geneesheren, heel- en vroedmeesters en apothekers, aan de ziekenhuizen werkzaam, waren meestal tevens leraren. Tot goed begrip zij hier aan toegevoegd dat voor de tandmeesters

geen opleiding bestond en zij, gelijk voorheen, hun kennis moesten opdoen bij een heelmeester of een tandmeester en voor de provinciale commissie proeven van bekwaamheid moesten afleggen, waarna bij gunstige uitslag de commissie het getuigschrift uitreikte.

Welke waarde aan dit diploma mocht worden toegekend vinden wij door A. C. Koenaart Sr. (1862) aldus weergegeven:

„Deze lieten in de regel veel te wensen over, want alles was slechts overgelaten aan de willekeur der examinatoren, die meestal met de speciale wetenschap der tandheelkunde volslagen onbekend of althans zeer onvolledig bekend waren, en dus kon het wel niet anders of de examens werden meestal te licht, in enkele gevallen te veel omvattend afgenomen; dit laatste behoorde evenwel tot de zeldzaamheden, hetwelk ook blijkt uit het feit dat weinig candidaten werden afgewezen. Het is zeer duidelijk dat door dit lichtvaardig toekennen van de titel van tandmeester personen werden toegelaten die de stand der tandheelkundigen verlaagden door partij te trekken van alle grepen, hoe laakbaar ook, en door ieder weldenkende veracht, die de Regeering zelfs met de wet in de hand, niet bij machte was te voorkomen of te bestraffen.”

Vraagt men bij dit alles naar het sociale aanzien dier dagen dan is een antwoord bij gebrek aan uitspraken moeilijk te geven. Wat telkens opvalt zijn de openlijke aankondigingen der verrichtingen waaromtrent Bisseling zich door zijn historische speurtocht verdienstelijk heeft gemaakt. Hij ziet daarin – zo schijnt het althans – een negatief element, wanneer hij vaststelt dat van 1691 tot 1881 in de advertenties 150 namen kunnen worden geteld. Hij neemt aan dat in die lange periode meer dan 150 personen de tandheelkunst zullen hebben uitgeoefend en trekt daaruit de conclusie dat het grootste deel van de vroegere praktizerenden zich daaraan niet heeft bezondigd. Of deze statistische conclusie gerechtvaardigd is valt moeilijk uit te maken. Maar gaat men zijn lijst na dan blijken in de 19e eeuw, van 1800 tot 1880, 77 tandmeesters van die aankondigingen gebruik te hebben gemaakt om de aandacht op hun capaciteiten te vestigen. Onder de adverteerders komen meer dan eens ook de namen voor van beide genoemde schrijvers H. Koenaart en J. A. Hes, waarvan de eerste zich geadmitteerd verklaart tot het „be-rooken van tanden en kiezen met het beste gevolg tegen de meest bekende ziekten van tanden en kiezen, waardoor de pijn geheel benomen en het bederf geweerd wordt” (1841). Daarnaast verklaart hij (1848) dat hij minerale en natuurlijke tanden zonder Veren, Beugels of Draden volgens het systeem van de heer Stevens te Parijs vervaardigt met alle voordelen van dien. Hes beveelt een „ciment marmoratum” aan. Met betrekking tot een oordeel over deze vorm van publiciteit treft men in

de beraadslagingen van de Kamer niets aan dat zou kunnen wijzen op afkeuring, waaruit men zou kunnen afleiden dat het algemene aanzien, wat dat ook mocht zijn, niet ernstig werd beïnvloed.

Ook J. A. Hes (1861) stelde – volgens eigen zeggen – door zijn wetenschappelijke publikaties bij herhaling een poging in het werk om de tandheelkunde uit den staat van verachtering waarin zij zich ten onzent bevond, krachtig op te beuren.

Beiden hebben zich te weer gesteld tegen de in het wetsontwerp – dat in die tijd bij de Tweede Kamer was ingediend – vervatte opheffing van de afzonderlijke bevoegdheid van de tandmeester en gepleit voor een wetenschappelijke opleiding, gelijk in het buitenland. Hes kwam op tegen de miskennis en geringschatting welke de tandheelkundige wetenschap nog op betreurenswaardige wijze ondervond. Zij was de enige die stiefmoederlijk werd bedeed. Hij stelde voorts dat verreweg de meeste dentisten, althans in Nederland, op een lage trap van ontwikkeling stonden en hun bedrijf of nuttig vak tot een handwerk verlaagden. Hij drong aan op verbetering van het onderwijs door het vestigen van bijzondere leerscholen en klinische oefeningen, zomede strengere examina, afgenomen door een geoefend en bekwaam tandheelkundige.

Ook volgens Dentz was het examen gebrekkig; het duurde een uur. Tandtangen werden afgekeurd en de sleutel van Garangeot werd in 1865 nog steeds als het meest doeltreffende extractie-instrument beschouwd. De stand – zo zegt hij in zijn „Herinneringen” – was dienovereenkomstig laag in aanzien. Toen hij in 1872 de studie voor arts begon en na het candidaatsexamen zijn voornemen meedeelde zich op de tandheelkunde te willen toeleggen, trokken zijn academiëvrienden zich van hem terug. Families waar hij vaak werd uitgenodigd, staakten hun invitaties. Een der medische hoogleraren deed hem het verwijt dat het een treurig verschijnsel was dat wetenschappelijk streven verlaten werd voor een winstgevend baantje.

In hoever beide auteurs ook voldoening van hun streven mogen hebben beleefd, in elk geval niet waar het een wettelijke regeling betrof. Integendeel, in de wet van 1865 (tegen welks voorontwerpen hun bezwaren golden) was elke poging daartoe opzettelijk achterwege gelaten. De ongunstige ervaringen met de tot dan gehandhaafde veelheid van beoefenaren van geneeskunst had de dringende wens naar eenheid van stand doen opkomen, alsook een wettelijke regeling waarin die wens belichaamd werd. Deze, voor het eerst in 1861 ingediend, bereikte na her-

nieuwde en gewijzigde vorm, in 1865 de instemming van de volksvertegenwoordiging.

Het belangrijkste erin was dat voor de artsen eenheid van stand werd geschapen, een staatsdiploma ingevoerd, de doctorstitel geen bevoegdheid inhield en met de partiële geneeskundige bevoegdheden werd gebroken.

Daaronder viel ook die van tandmeester; men was overtuigd – ondanks de geuite bedenkingen – dat onder de artsen genoeg belangstelling zou blijken om te kunnen verwachten dat in de behoefte aan tandheelkundige hulp zou worden voorzien.

Degenen die een gedeeltelijke bevoegdheid bezaten, behielden het recht binnen de grenzen daarvan geneeskunst te blijven uitoefenen. Dit was uiteraard ook het geval met de praktizerende tandmeesters, alleen werden er niet meer toegelaten. De groep was tot uitsterven voorbestemd. La mort sans phrase. Ook de commissiën van geneeskundig onderzoek en toezicht kwamen te vervallen: als examencommissies en verstrekkers van getuigschriften hadden zij hun bestaansreden verloren.

Een aantal jaren verstreek en de wet had wel tot gevolg dat er geen tandmeesters meer werden toegelaten, maar de verwachte belangstelling van de artsen voor de tandheelkunde beperkte zich tot één die zich voor dat onderdeel had gevestigd. Het aantal tandmeesters was inmiddels teruggelopen van 65 tot 57. De vrees was derhalve gerechtvaardigd dat na uitsterving van de nog praktizerenden bevoegde hulp zou gaan ontbreken.

Hoe het zij, de toenmalige minister Heemskerk achtte het noodzakelijk om op de „tot het uiterste” gedreven toepassing van het beginsel van eenheid van stand terug te komen en de gelegenheid opnieuw te scheppen voor het verkrijgen van een afzonderlijke bevoegdheid. Zulks te meer omdat na 1865 slechts 2 artsen uitsluitend tandheelkunde uitoefenden. Aldus de toestand in 1876.

Het waren de ministeriële argumenten voor de indiening van een daaruit voortgevloeid wetsvoorstel. Tegen deze „eerste poging” tot inbreuk op het beginsel van eenheid van stand kwam een aantal afgevaardigden, waaronder twee medici, in krachtig verzet. Zij meenden dat een toevoeging aan de wet van 1865, waarbij tanden trekken van het uitoefenen van geneeskunst werd uitgezonderd, het wetsontwerp overbodig zou maken. De kennis der geneeskunde was naar hun oordeel onplitsbaar en het ontwerp een ontkenning van deze waarheid. Het was aan de Regering om het bewijs te leveren dat een uitoefening der tandheelkun-

de, als werd voorgesteld, mogelijk was zonder grondige kennis van het gehele organisme van het menselijk lichaam. Zou het aanwenden van levensgevaarlijke bedwelmende middelen als chloroform de tandmeester geoorloofd zijn en hoe was het gelegen met het stelpen van bloeding na een operatie?

In het voorlopig verslag werd voorts nog opgemerkt dat alleen reeds om te kunnen beoordelen of een tand of kies getrokken moet worden, kennis van het gehele lichaam des lijdens werd vereist. Diezelfde onzekerheid werd gezien ten aanzien van de vraag of de tandmeester uitsluitend ziekten of gebreken van de tanden mocht behandelen of ook die van de bodem waarin de tanden geplant zijn, alsmede die van de tandkassen en van het tandvlees waardoor de tanden zijn bevestigd. Een aantal kwaadsappigheden openbaarden zich in aandoeningen van het tandvlees. Bekend was de grote rol die het tandenkrijgen bij de ziekte der kinderen speelt. Behoren ook deze tot het gebied van de tandmeester?

Kortom, de Regering was naar het oordeel van deze kamerleden het bewijs van de noodzakelijkheid schuldig gebleven. Enige leden hadden nog beweerd dat een twintigtal artsen die de tandheelkunde als hun specialiteit beoefenden, voor ons land voldoende zou wezen en dat de vrees dat tandheelkundige hulp zou ontbreken als die 60 tandmeesters zouden zijn verdwenen, even ongegrond was als de gevolgtrekking, afgeleid uit het feit dat slechts twee artsen zich aan de tandheelkunde wijdden. Het getal artsen zou groter worden naarmate de oude tandmeesters verdwenen. Voor deze opvatting bestond te meer reden omdat de beoefening der tandheelkunde bekend stond als een winstgevend bedrijf.

Er werd verwacht dat vooral de nieuwe tandmeesters zouden willen profiteren van het onbepaalde van hun bevoegdheid om hun werkkring zo ver mogelijk uit te breiden. Deze leden achtten een aanvulling van het ontwerp volstrekt noodzakelijk voor een nauwkeurige afbakening van de grenzen, al twijfelden zij aan de mogelijkheid om daaraan op bevredigende wijze te voldoen.

In drie afdelingen kwam men op tegen de voorgeschreven eed; er waren in onze wetgeving reeds te veel voorschriften van eedsaflegging opgenomen. Men zag niet in welke geheimen aan een tandmeester als zodanig konden worden toevertrouwd. Andere leden oordeelden de eed even nodig als voor artsen: zij dachten aan gevallen van syfilitische aard terwijl zelfs menigeen het dragen van een kunstgebit graag geheim gehouden zag.

Bij de mondelinge behandeling van het wetsontwerp kwamen de twee medische tegenstanders het eerst aan het woord. De eerste, Rombach, maakte principieel bezwaar omdat alle deskundigen het met hem eens waren dat het onmogelijk was een speciale wetenschap te verwerven zonder vooraf zich de algemene te hebben eigen gemaakt. Anders handelend zou men wel een geschikt werkmans kunnen worden maar geen wetenschappelijke arts. De wet van 1865 huldigde het beginsel van eerst algemene kennis en daarna de verwerving van de speciale. Als de minister en zijn adviseur meenden dat onderkenning van ziekten van tandkassen en tandvlees mogelijk zou zijn zonder kennis van de algemene ziektekunde, dan stonden zij alleen. De nadelen van half weten achtte de spreker zeer gevaarlijk; in de tandheelkunde – zo zei hij – had het geleid tot verlies van tanden en kiezen die behouden hadden kunnen blijven, tot gevaarlijke verbloedingen, het ontstaan van miskraam, tot verslimming van gebreken en zelfs tot de dood des lijders door het aanwenden van anesthesische middelen als chloroform en andere.

Als de minister zich beriep op het publiek dat tandmeesters verlangd, was hij de dienaar ervan en niet van het publieke belang. Het verlangen was onjuist: er waren te veel tandmeesters. Er was slechts één adres ingekomen uit Zwolle alwaar het aantal van 4 tot 3 was teruggelopen. Men was er bijgevolg niet van ontbloeit, ook al betrof het de gehele provincie Overijsel. De inspecteurs, de geneeskundige raden en de Maatschappij voor Geneeskunst hadden het ontwerp veroordeeld, waarom hield de minister het dan met beide handen vast?

De tweede tegenstander achtte de vrees voor onvoldoende tandheelkundige hulp eveneens ongegrond; op het platteland was nu eenmaal geen voldoende bestaan, vandaar de vestiging in de steden. In de provincie zouden trouwens de genees- en heelkundigen niet meer zoals vroeger een bijzondere kunstvaardigheid nodig hebben, nu met de verbeterde Amerikaanse instrumenten iedere arts de bewerkingen gemakkelijk kon verrichten.

De afgevaardigde Godefroy die – als raadsman van de minister – zich als de auctor intellectualis beschouwde, baseerde zijn initiatief op een gezonde rationele toepassing van het beginsel van eenheid van stand. Was dat uitgangspunt dan een heiligdom? De Senaat van de Utrechtse universiteit had in een adres als haar mening uitgesproken dat het zou blijken onhoudbaar te zijn. Kennis van de verloskunde voor een tandmeester werd door niemand minder dan Prof. Donders „belagchelijk” genoemd. Er werd door de bestrijders van het wetsontwerp schro-

melijk overdreven; een minderheid van de inspecteurs was het met het ontwerp eens.

Ook kon het publiek best zelf uitmaken of het voor ongemak in de mond zich tot de tandmeester dan wel tot de arts moest wenden. Het bewijs was trouwens niet geleverd dat door de artsen in behoorlijke tandheelkundige hulp zou worden voorzien. De bestaande wetgeving, die nergens ter wereld navolging vond, was niet anders dan een overdreven toepassing van het eenheidsbeginsel. Het wetsontwerp maakte aan die onpraktische toepassing een einde en zorgde tegelijk door strenge waarborgen dat bekwame tandheelkundigen werden verkregen.

Men had in 1865 met de opvatting van de tandheelkunst als een speciaal vak gebroken, maar met welk gevolg? Dat één *medicinae doctor*, één arts en twee plattelands heelmeesters – die het overgangsexamen als arts hadden afgelegd – zich als tandmeesters hadden gevestigd; de laatste twee waren de heren Oudschans Dentz en Cohen en de doctor en arts waren Dentz te Utrecht en Becht in Den Haag. Beide laatstgenoemden waren zonen van tandheelkundigen en (aldus de spreker) hadden dus een cliëntèle voor zich; beide anderen oefenden slechts uit wat zij reeds als plattelands heelmeesters hadden gedaan. Dit waren de vier speciale, verklaarbare gevallen in 10 jaar tijds. Totaal gemis aan tandheelkundig onderwijs was er niet, zoals dat van Dr. Dentz in Utrecht, al gaf hij toe dat het onvoldoende was. Door de nieuwe wet op het hoger onderwijs zou het ongetwijfeld beter worden.

Voorts werd in het geding gebracht dat bij de uitoefening der tandheelkunde het chirurgische element onafscheidelijk was van het mechanische. Prof. Polano te Leiden sprak van tandwerktuigkunde, die door ieder die patent had kon worden uitgeoefend. Dit te willen afscheiden was in strijd met de deugdelijke wetgevingen in het buitenland. Kennis van het technische en mechanische was dus wel degelijk een vereiste. Een tandmeester die met de chirurgische praktijk niet tevens die van de mechanische verenigde, kon onmogelijk op een degelijke praktijk rekenen. In de brochure van Dr. Dentz onder de schuilnaam Herodotus, was dit, zo meende hij, voldoende aangetoond.

Wat men te wachten had bij handhaving van de bestaande toestand? Dat mislukte artsen en doctoren, die geen praktijk konden krijgen, de brekebenen van het vak, als *ultimum remedium* hun toevlucht zouden nemen tot de tandheelkunst, maar dan zou men eerst in waarheid kwakzalvers in het leven roepen. Het ontwerp was derhalve een verstandige maatregel.

Minister Heemskerk verweet de tegenstanders dat er volgens hen niets deugde aan de beweegredenen ten gunste van het wetsvoorstel. Niet de wil van het publiek, zoals beweerd was, maar zijn behoefte had de doorslag gegeven. De tandheelkunde behoorde tot de „petite chirurgie”. De beoogde eenheid van stand bestond in werkelijkheid niet vanwege de vele nog werkzame personen met een getuigschrift volgens de wet van 1818. Men moest ook kennis nemen van een adres waarin geklaagd werd dat in sommige arrondissementen, ja gehele provincies, geen tandheelkundige gevestigd was.

De minister wees op het buitenland, waar ook afzonderlijke tandheelkundige bevoegdheden werden verleend. Zijn hoofdbezwaar tegen de theorieën van de tegenstanders was dat het ontwerp was ingediend uit hoofde van het algemeen belang, omdat duidelijk was geworden dat de artsen, genees- en heelkundigen die de gewone praktijk uitoefenden, de tanden niet konden of wilden behandelen. De tandheelkunst was volgens de bewindsman een kunst van gedeeltelijk mechanische aard, die grote vaardigheid vereiste; zij was gedeeltelijk een gave, zelfs een aangeboren gave in sommige familiën; er waren geslachten van tandmeesters. Er werd aangevoerd dat er geen onderdeel der operatieve geneeskunde bestond dat voor een ervaren geneesheer zo gemakkelijk was bij de tegenwoordige inrichting der instrumenten. Als dat zo was en men betaalde goed, waarom zou dan een geneeskundige, die waarlijk niet zou klagen over te grote inkomsten, dit vak niet uitoefenen?

Met het vorenstaande is wel het belangrijkste uit de beraadslaging in de Tweede Kamer weergegeven en behoudens redactionele wijzigingen bij de artikelsgewijze behandeling, werd ten slotte het ontwerp met 45 tegen 22 stemmen aangenomen.

De behandeling in de Eerste Kamer verliep daarna zonder moeilijkheden. In het eindverslag van de commissie van rapporteurs werd verklaard dat het voorstel in de afdelingen over het algemeen met genoegen was ontvangen en geen aanmerkingen ter kennis waren gebracht. Men keurde het goed dat met het ontwerp in een blijkbare leemte werd voorzien. Alleen werd ook, gelijk in de Tweede Kamer, de vrees uitgesproken dat niet volledig geneeskundig opgeleide personen de bevoegdheid zou worden verleend tot het voorschrijven of aanwenden van stoffen, waaronder ook vergiftigde middelen, konden voorkomen. De minister achtte dit een voldoende geregelde zaak en verder een van de examencommissie. Het wetsontwerp werd op 22 juni 1876 met 22 tegen 2 stemmen aangenomen.

Er was met deze wet ook nog een pikante aangelegenheid verbonden die althans voor ons en zeker in die tijd belangrijk genoeg is om te worden gememoreerd. In het voorlopig verslag werd opgemerkt dat het vermoeden niet ongegrond was, dat de voorname aanleiding tot de indiening van het wetsontwerp zou zijn gelegen in de rechterlijke vervolging van een vreemdeling die, zelfs zonder enig diploma te bezitten, in de residentie het beroep van tandmeester uitoefende. Het antwoord van de minister luidde als volgt:

„Is er aanleiding, zo vraagt men, niet te zoeken in de vele processen een vreemdeling aangedaan, die 's lands wetten braveert? Ik ken dien vreemdeling persoonlijk niet; wel weet ik dat 's Lands wetten herhaaldelijk en, naar ik meen, juist op hem zijn toegepast. Lastig is hij echter niet, want de enige maal dat hij zich tot de Regering wendde verklaarde hij eenvoudig en met alle bescheidenheid, het land te zullen verlaten als de wetgeving bleef zoals zij is, daar hij niet kan bestaan van het betalen van boeten.

Maar wie verlangen nu dat die vreemdeling niet heenga? dat hij voortdurend kunne worden geraadpleegd? Een aantal mensen, die geen ander belang hebben dan het vertrouwen dat zij in hem stellen, omdat hij herhaaldelijk hen zelve, of hunne vrienden en bloedverwanten van pijnlijke en lastige kwalen heeft afgeholpen.”

De afgevaardigde Idzerda reageerde hier aldus op:

„De Minister heeft verklaard dat de eenige grond voor de indiening van dit wetsontwerp is het algemeen belang. Slechts éénmaal was de vreemdeling waarvan ik heb gesproken, bij hem geweest. Het is van algemeene bekendheid dat de bedoelde vreemdeling door de Haagsche aristocratie in bescherming wordt genomen. Zijn mijne inlichtingen juist, dan wordt zelfs door den Minister van Justitie telkens den Koning geadviseerd dien vreemdeling gratie van straf te verleenen. Mogt men dien vreemdeling de uitoefening van de tandheekunst toch willen toestaan, de Regeering diene een wets-ontwerp in speciaal ten behoeve van dien vreemdeling.”

Wie was die merkwaardige vreemdeling? Het was de (volgens Dentz) „grote” Picnot, Engelsman van origine, en met Dentz en Becht initiatiefnemer tot de oprichting van het Ned. Tandheekkundig Genootschap, over wie A. A. H. Hamer nog nooit eerder patiënten met meer eerbied had horen spreken. Hij was volgens diens uitspraak „correct in operaties en optreden, uiterlijk kalm in alles. Hoewel hij zich in het openbare leven niet op de voorgrond plaatste, hebben zijn persoonlijkheid en zijn werk zeer veel bijgedragen tot verheffing van de tandheekkundige stand in Nederland”.

Bij zijn gulden jubileum in 1895 had de jubilaris vol lust en ijver tot 6 uur in de avond doorgewerkt.

Picnot bezat kennelijk niet de bevoegdheid van tandmeester want zijn naam komt in geen naam- en adreslijst van de jaarboeken voor. Of hij een Engels diploma zou hebben bezeten heb ik niet kunnen vinden.

Het ontwerp bevatte een bepaling dat buitenlanders, in het bezit van een tandheelkundige bevoegdheid, hier te lande konden worden toegelaten en het lijkt alleszins aannemelijk dat men via de wet hiermee de „vreemdeling” op een juist tijdstip uit de moeilijkheden wilde redden.

De veronderstelling hiervan was algemeen verbreid; er werd o.a. in het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, dat sterk tegen de wet gekant was, geen geheim van gemaakt dat de indiening van het ontwerp bedoeld was om Picnot aan een ongestoorde praktijkbeoefening te helpen. Het genoemde tijdschrift zag hierin een bewijs hoe enorm groot de invloed was die hij door zijn werk uitoefende „op de Heeren van Den Haag”.

Nadat de wet op 24 juni van kracht was geworden, werd in een oproep kennis gegeven van de gelegenheid tot het afleggen van het betreffende examen. Aangezien geen enkele vooropleiding werd verlangd, had dit tot gevolg dat zich voor de eerste maal 13 kandidaten aanmeldden. Hiervan werden slechts 2 voldoende bevonden, deze hadden zich beiden in het buitenland bekwaamd. Onder de afgewezenen waren er die door de aankondiging waren aangelokt en de tussenliggende twee maanden hadden benut om zich voor te bereiden.

Het gemis van enige waarborg van algemene ontwikkeling was de oorzaak dat ook het beschavingspeil van de toegelaten tandmeesters sterk uiteen liep. Door het ontbreken van enige opleiding, waarin door de wet niet werd voorzien, zochten de intellectueel beter gesitueerden in het buitenland de nodige kennis te verwerven en uitgaande boven de bij het examen gestelde eisen. Mertens (1905) zei hiervan:

„Voor een groot gedeelte bestond het aantal van hen die zich voorbereidden tot het examen, uit dezulken die het in een of ander beroep niet naar den vleeze ging. Door dit met dat van tandarts te verwisselen hoopten zij zich een ruimer bestaan te verschaffen, welke hoop meestal bevestigd werd.*) Het

*) Dat de tandheelkunst als alternatief een toevlucht bood kwam ook in de tachtiger jaren daarna voor. Zo vertelde mij lang geleden een oude collega hoe hij daarin terecht was gekomen.

Hij behoorde als pupil van het toenmalige Instructie-bataillon te Kampen tot

meest geschikt voor de studie onder dezen waren nog de gesjeesde studenten in de medicijnen en zij die op gymnasium of H.B.S. niet konden voortkomen, hoewel hun lust tot studie meestal zeer gering was."

Intussen was op 28 april van hetzelfde jaar de wet tot regeling van het hoger onderwijs (waarnaar tijdens de behandeling van de tandmeesterswet werd verwezen) tot stand gekomen en zo werd het wenselijk de voorwaarden tot verkrijging van de bevoegdheid van arts, tandmeester, apotheker, vroedvrouw en apothekersbediende voor zover nodig daarmee in overeenstemming te brengen. Dit geschiedde in 1878. Voor de tandheekkunde was het ontwerp van gering belang, het ging in hoofdzaak over de studie in de geneeskunde.

Alleen werd het examen gesplitst in een theoretisch en een praktisch gedeelte. Tot het afnemen van het eerste werden de medische faculteiten aan de universiteiten in ons land bevoegd verklaard.

In de memorie van toelichting werd nog vermeld dat het volgens de wet op het hoger onderwijs niet noodzakelijk was dat aan elke universiteit een hoogleraar in de tandheekkunde behoefde te zijn, en dat bij een volledige uitvoering der wet dit onderwijs nergens zou kunnen ontbreken.

Noch in het voorlopig verslag noch bij de mondelinge behandeling van het ontwerp werd een opmerking over het verkrijgen van de bevoegdheid van tandmeester gemaakt; het ging uitsluitend over die van arts. De betreffende artikelen werden vrijwel ongewijzigd overgenomen uit de wet van 1876. Ten aanzien van de vooropleiding werden ook bij deze wet geen eisen gesteld. Daarin bracht de wetswijziging van 1892 een gelukkige wending. Om voor het vervolg tot het theoretisch examen te worden toegelaten moest de candidaat het bewijs overleggen van het met goed gevolg afgelegd hebben van het eindexamen H.B.S.-5 of van ten minste toegelaten zijn tot de 5e klasse van een gymnasium. Bij Koninklijk besluit werd elf jaar later (1903) dit laatste, als onvoldoende, vervangen door de voorwaarde van het bezit van het eindexamen gymnasium. (Aangezien dit zonder nadere aanduiding was konden er later enkele bezitters van het alfa-diploma tot de opleiding doordringen.)*

degenen die niet in aanmerking kwamen voor plaatsing op de daar eveneens gevestigde Hoofdcursus. Hierdoor was hem de pas naar de officiersopleiding afgesneden en zou hij derhalve als sergeant bij de troep worden ingedeeld. Aangezien dit niet met zijn verwachtingen overeen kwam koos hij de carrière van tandmeester en met gelijk succes deden dit nog drie lotgenoten.

*) Ook zonder een dezer bewijzen van algemene ontwikkeling bleef een mogelijkheid bestaan om tot het theoretisch examen te worden toegelaten. Er was n.l. een

Ondanks de verbeteringen, bij stukjes en brokjes, van de voorwaarden waardoor de toelating tot het beroep werd verzwaaard en verbeterd, bleef er veel te wensen over. Wel was in 1877 Dr. Dentz tot lector benoemd om te voldoen aan de wettelijke verplichting om ten minste aan één universiteit onderwijs in de tandheelkunde te doen geven, maar dit had aanvankelijk alleen betrekking op medische studenten, zodat er de eerstvolgende jaren nog geen opleiding bestond voor aanstaande tandmeesters. Niettemin wist Dentz door zijn band met de medische faculteit te bereiken dat deze in 1881 een onderwijsprogramma opstelde ten behoeve van degenen die zich op de tandheelkundige examens wilden voorbereiden. Men kon er eventueel gebruik van maken, maar er bestond geen enkele verplichting: het theoretisch examen kon ook bij een der andere medische faculteiten worden afgelegd.

De povere behuizing voor het klinische onderricht was ten enen male onvoldoende, zo zelfs dat de hospitanten (a.s. tandmeesters) in 1891 bij de Regering een protest indienden. Het zou echter vier jaren moeten duren alvorens een nieuw gebouw ter beschikking van het tandheelkundig onderwijs kon komen, een omstandigheid die de lector-directeur o.a. toeschreef aan de gewekte belangstelling van Dr. Abraham Kuyper, wiens zoon tandheelkundige aspiraties heette te bezitten. Toen het gebouw gereed was bleken de financiën voor de inrichting ervan uitgeput, zodat door de studenten werd besloten uit eigen middelen de techniekzaal van het nodige te voorzien, hetgeen volgens het verslag van de officiële ingebruikneming, op de meest onbekrompen wijze was geschied. Maar hierbij was het niet gebleven. Beide examinatoren gaven twee operatiestoelen ten geschenke en het Rijk kocht er kort daarop eerst drie en later nog eens drie, zodat het instituut volgens het toenmalige oordeel vrij voldoende was verzorgd. Niettemin had Dentz nog bij enkele vooraanstaande personen ten behoeve van de inrichting een collecte moeten houden, die f 425,- had opgebracht.

Hoe was in het nieuwe tandheelkundig instituut de positie van de studenten? Men werd er tot de praktische en klinische oefeningen, die daarin waren ondergebracht, pas toegelaten na het met goed gevolg af-

K.B. van 1900 waarin de buitenlandse diploma's werden genoemd die daartoe eveneens toegang gaven. Daaronder waren het Nederlands-Indische en het Surinaamse getuigschrift van resp. tandmeester en tandheelkundige. Deze konden worden verkregen zonder een bewijs van vooropleiding. Hiervan werd door verscheidene gegadigden gebruik gemaakt om in Suriname de bevoegdheid te verwerven en aldus toegang te verkrijgen tot het theoretisch examen.

gelegd hebben van het theoretisch examen. Om de colleges van de lector te mogen volgen en aan het instituut te kunnen werken moest men voor twee lessen aan de universiteit als „toehoorder” zijn ingeschreven. Daarvoor was een collegegeld van f 60,- verschuldigd. Deze toehoorders waren derhalve niet als student ingeschreven en vormden in het universitaire verband een afzonderlijke groep. Hierin kwam in 1908 verandering toen ook de opleiding voor het theoretisch examen bij de Utrechtse universiteit werd ondergebracht en voortaan voor de studie een geheel volledige inschrijving, dus als student werd vereist.

Al werd hiermee de studie aan de Utrechtse universiteit op deze wijze geconcentreerd, zo was deze daarmee nog geen academische. De examens bleven staatsexamens en het tandmeestersdiploma een getuigschrift van de Staat en niet van de universiteit. Het onderwijs was para-universitair, en niet in het hoger onderwijs geïntegreerd. Dit zou pas het geval worden in 1947.

Keren wij na deze uitweiding weer enige jaren terug.

Intussen was nl. bij de geestelijk en intellectueel beter toegeruste tandmeesters in beide laatste decennia van de vorige eeuw het professionele zelfbewustzijn wakker geworden, zich manifesterend in de behoefte aan collegiaal contact om de gevoelde maatschappelijke belangen gestalte te geven. Aldus werd in 1881 door een uiteraard gering aantal vooraanstaande practici het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap opgericht, met als doel handhaving van die belangen en – wat niet minder zwaar woog – de waardigheid van beroep en stand, de bestrijding der onbevoegde uitoefening en die van de usurpatie van buitenlandse titels.

Naast dit geselecteerde gezelschap werd in 1893 de Nederlandsche Tandmeesters Vereeniging in het leven geroepen, die eveneens over de wetenschappelijke en andere belangen wilde waken, maar vooral de welig tierende onbevoegde uitoefening te lijf wilde gaan. In haar opzet, nl. de verwachting van een meer ethische praktijkvoering, kwam zij in conflict met veel leden, die aldus gedwongen waren de vereniging te verlaten. Haar komt vooral de verdienste toe, reeds een jaar na haar oprichting het Tijdschrift voor Tandheelkunde uit het tandheelkundige niets te hebben doen verrijzen, hetwelk – nadat de Vereeniging zelf in 1906 ter ziele ging – aan een „gezelschap tandheelkundigen” (gelijk het titelblad voortaan vermeldde) werd overgedragen dat in den vervolge voor inhoud en exploitatie ging zorgen.

In het ontstane vacuüm (het Genootschap was een keuze-gezelschap geworden dat tevens gezien werd als een vertegenwoordiging van de

oudere generatie) werd in de daarop volgende jaren, speciaal door de jongere practici, gestreefd naar de oprichting van een nieuwe organisatie die meer zou zijn afgestemd op hun inzichten en wetenschappelijke verlangens. Zij stichtten op basis daarvan in 1904 de Vereniging van Nederlandsche Tandartsen. Eén van de redenen voor de oprichting was dat de jongeren mee wilden spreken in onderwijsaangelegenheden, zulks met het oog op een reorganisatie van het onderwijs. Daarop invloed te kunnen uitoefenen werd onafscheidelijk geacht van het tandheelkundig verenigingswezen.

In de opeenvolgende jaren was, vooral door het Genootschap, bij herhaling aangedrongen op aanpassing van het onderwijs en het examenprogramma bij de wetenschappelijke en technische vorderingen, ook in de tandheelkunde. Deze adressen en tal van publikaties bleven niet zonder uitwerking. Zij hadden tot gevolg dat minister Kuyper, die had laten blijken dat hij de tandheelkunde niet onwelgezind was, een staatscommissie instelde om hem voor te lichten inzake een herziening van het onderwijs op basis van de wet van 1878. Een jaar later was de commissie met haar rapport gereed, maar pas in 1911 werd een daarop gegrond wetsontwerp bij de Kamer ingediend.

Inmiddels had Dr. Dentz in 1908 ontslag genomen als lector om te worden opgevolgd door John E. Grevers. In de jaren na de opening van het instituut in de Wittevrouwenstraat was de belangstelling voor de tandheelkunde sterk gegroeid, blijkende uit het aantal daar werkzame studenten. Waren het er in 1895 niet meer dan 20 en in 1900 nog slechts 26, de toeloop begon te komen in 1907, met het gevolg dat bij de verhuizing naar een nieuw ingericht en groter gebouw elders in de stad de belangstelling tot 140 was toegenomen.

Ook de onderwijsstaf werd in 1911 uitgebreid tot twee, later tot drie lectoren naast de lector-directeur van het instituut.

Het aantal kandidaten dat de bevoegdheid kon worden toegekend bedroeg in het jaar van de opening van het nieuwe instituut 3, in 1896 waren het er 6, in het volgende jaar 11, in 1898 niet meer dan 8, in 1899 slechts 4. Een gedeelte der geslaagden had de opleiding elders genoten, het merendeel in het buitenland.

Over het gehalte der studenten liet Coebergh zich in 1905 weinig gunstig uit. Enkelen uitgezonderd waren de meesten, waaronder studiosi die mislukt waren in een andere richting, te willoos, te zeer gewoon aan niets doen of weinig doen dan dat er volgens hem goede tandheelkundigen uit zouden kunnen voortkomen.

Uit de versterking van het docenten-apparaat kon reeds worden afgeleid dat bij het peil van het onderwijs, ook zonder wetswijziging, gelijke hoogte werd nagestreefd met de ontwikkeling die de tandheelkunde in de loop der latere jaren had ondergaan. En in aansluiting daarbij hadden ook de examens de uitwerking daarvan niet gemist. Dit in de zin van een ruime interpretatie van de betreffende bepalingen, als bevestiging van de gegroeide omvang en organisatie van het tandheelkundig onderwijs. Zelfs aan een onderzoek naar zijn kennis van de orthodontie, die niet in de lijst der examenonderdelen vermelding vond, ontkwam de examinandus niet.

Het wetsontwerp dat in 1911 eindelijk vorm was gegeven, droeg dan ook sterk het karakter van een aanpassing bij de geleidelijk gegroeide toestand.

Er was aan dit wetsontwerp ook nog een ander facet. Er deed zich reeds in de negentiger jaren de situatie voor dat de tandmeesters zich op andere wijze bij het publiek aandienden dan met de titel die hun bij de wet was verleend. Voor een niet gering deel was dit een uitvloeisel van hun gestegen gevoel van professionele eigenwaarde, hetwelk hen deed menen dat de naam van tandarts beter bij de eigen bekwaamheden paste. Daarbij kwam dat ook het spraakgebruik verandering onderging; oude beroepsaanduidingen geraakten geleidelijk in onbruik en werden door nieuwe, als meer passend bij de gewijzigde omstandigheden, vervangen. Dat de rechtstreeks betrokkenen als meest belanghebbenden dit bevorderden, ligt voor de hand. In dat opzicht onderscheidden de tandmeesters zich niet van anderen. Schoolmeesters werden onderwijzers, scheepsmachinisten omgedoopt in scheepswerktuigkundigen, vroedvrouwen (de nog steeds in de wet verankerde titel ten spijt) gaven de voorkeur aan verloskundige, handelsreizigers noemden zich vertegenwoordiger, barbiers promoveerden zichzelf tot kapper; kortom de beroepsnamen vertoonden over een breed front de neiging te worden aangepast aan de zich veranderende gedaante van de maatschappelijke functie, resp. het aanzien.

Wat de tandmeesters betreft, deze spiegelde zich aan de beroepstitel van hun Duitse collega's. Maar ook de artsen distantieerden zich van de betiteling geneesmeester door zich als geneesheer aan te dienen, zij het alleen in geschrifte.

In hoever dit door de tandmeesters negéren van de wettelijke, dus officiële, titel als correct mag worden beschouwd dan wel betwijfeld, zal uiteraard afhangen van de instelling van de beoordelaar. Het ontbrak in die tijd niet aan personen, met name de artsen en vooral zij die de tand-

heelkunst als specialisme uitoefenden, die elke gelegenheid te baat namen om bij het onkundige en daarvoor onverschillige publiek deze in hun ogen misleidende en wederrechtelijke zelfbetiteling als tandarts aan de kaak te stellen. Desondanks wist deze zich, mede door de korthed, in het spraakgebruik te handhaven. Daarbij kwam dat het voeren van een zelfgekozen beroepsnaam niet in strijd is met de wet.

Zeker niet van belang ontbloot (althans voor het zelfgevoel der tandmeesters) was het in de wetwijziging vervatte voorstel om de titel tandmeester te vervangen door die van tandarts.

Stellig zal de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken (waaronder destijds het onderwijs ressorteerde) Heemskerk niet hebben voorzien tot welke reactie deze voorgestelde titelwijziging aanleiding zou geven. Van het voorlopig verslag aangaande het wetsontwerp was niet minder dan een vijfde gedeelte alleen daaraan gewijd: het was duidelijk dat ook van buiten de Kamer een sterke aandrang tegen dit ministeriële initiatief was uitgeoefend.

De titel van arts, aldus werd door verscheidene leden betoogd, is er een die zekere wettelijke bevoegdheden aangeeft en zo scheen het hun niet aanbevelenswaardig de titel toe te kennen, zij het ook in samenstellingen, die in dit opzicht tot misverstand aanleiding konden geven. De Regering was aldus verplicht de titel die zij aan het bezit van die kennis verbindt, hoog te houden en zoveel mogelijk te verhinderen dat het publiek door vergissing of misleiding in de waan zou komen met een arts te doen te hebben waar inderdaad geen recht op die titel aanwezig was. Sommige leden gingen in hun bestrijding van de titel van tandarts voor tandheelkundigen – niet in het bezit van het artsdiploma – zó ver (aldus het voorlopig verslag) dat zij niet alleen in de wet de titel tandmeester of tandheelkundige wensten vast te leggen, maar een strafbepaling wilden zien opgenomen tegen het bezigen door bedoelde personen in opschrift of advertentie van de titel tandarts. Enkele leden verklaarden dat, nu in het wetsontwerp zelfs de waarborg van medische kennis ontbrak, zij zich met die titel moeilijk konden verenigen.

Hoe afwijzend dit alles ook luidde, het ontbrak niet aan stemmen ten gunste van de voorgestelde titel. Men mocht vertrouwen, zo werd verderop in het v.v. opgemerkt, dat de titel het beroep in aantrekkelijkheid zou doen winnen en zo het peil van algemene ontwikkeling en wetenschappelijkheid der tandheelkunde ten goede komen.

Ter verduidelijking van het gebruik van de titel (zo viel verder te

lezen) werd opgemerkt dat zich de behoefte had doen gevoelen een titel te voeren ter onderscheiding van vroegere wetsbepalingen, die zoveel lagere eisen stelden. Ook werd verklaard dat de titel gaandeweg burgerrecht had verkregen en dat het diensvolgens voor de hand lag daaraan bij deze gelegenheid sanctie te verlenen.

Na een halfjaar zou blijken dat de minister gezwicht was voor de kritiek die zijn voorstel had opgewekt. In zijn memorie van antwoord verklaarde de minister dat hij aan de wijziging van de titel geen grote waarde hechtte; aangezien evenwel uit taalkundig oogpunt het woord „tandheekkundige” juist scheen, stelde hij in aansluiting bij de in het v.v. gemaakte opmerkingen thans deze titel voor.

Twee weken later verklaarde de commissie van rapporteurs dat na kennisneming van de memorie van antwoord het wetsontwerp voldoende voorbereid was voor de openbare beraadslaging.

Het zou echter nog ruim een jaar duren aler men aan de mondelinge behandeling toekwam en het ontwerp een plaats op de agenda van de Tweede Kamer verwierf.

In maart 1913 waren 78 kamerleden aanwezig toen de behandeling aan de orde werd gesteld. Bepaalt men zich tot de titelkwestie dan ont-popte de toenmalige afgevaardigde voor Amsterdam Prof. G. A. van Hamel (daartoe bereid gevonden door zijn tandarts A. A. H. Hamer) zich als een overtuigd voorvechter van de aangevallen en door de minister prijs gegeven titel van tandarts. De titel, zo betoogde hij, was zo geheel in het volksleven en in het taalgebruik opgenomen dat zij op alle aankondigingen en aan alle huizen, waar dentisten woonden, voorkwam. Hij betwistte dat taalkundig het woord tandheekkundige beter zou zijn. In het woord tandarts was weliswaar het woord „arts” opgenomen, dat in het dagelijkse leven niet in zwang is: men spreekt altijd van dokter. Het eigenaardige was dat in samenstellingen, op genezing betrekking hebbende, het algemene begrip terug komt. Zo spreekt men van lijfarts, veearts en zelfs van zielenarts zonder dat een predikant daardoor inbreuk zou maken op het monopolistische recht van de gekwalificeerde arts. Men had echter ook nog andere woorden die duidelijk de onjuistheid aantoonde van de tegen de titel tandarts ingebrachte bedenkingen: de woorden „voogd” en „graaf”. In samenstellingen als landvoogd, slotvoogd, vlootvoogd, kerkvoogd en strandvoogd was slechts de algemene betekenis terug te vinden. Bij het woord graaf was het hetzelfde. De algemene betekenis van bestuurder vond men terug in de woorden dijkgraaf, pluimgraaf, houtgraaf, meentgraaf, dus in verband met grondbezit. Men zou een dijkgraaf of een pluimgraaf echter

allerminst beschuldigen van de adellijke titel „graaf”. Hiermee meende hij voldoende te hebben aangetoond dat men verkeerd had gedaan het woord „arts” in de samenstelling „tandarts” anders dan in algemene zin op te vatten en daarom deed het de spreker leed dat de minister gehoor had gegeven aan de opmerkingen in het voorlopig verslag, temeer waar de heren tandheekkundigen op de naam tandarts gesteld bleken te zijn. Het publiek was eraan gewend en aanvaardde het als een algemeen gebruikelijk woord. Hij was voor het overige met de minister van mening dat bij invoering van een andere titel de tandheekkundigen door zouden kunnen gaan zich tandarts te noemen; het onbevoegd voeren van een ambtstitel was niet strafbaar.

Dit pleidooi vond steun bij het lid K. ter Laan al was het, naar deze zeide, alleen maar omdat de heren de naam graag hadden en er niemand in de wereld kwaad mee deden. Bovendien deelde hij de taalkundige argumenten van zijn voorganger.

De koffiepauze bracht een sensationele wending. Toen na heropening van de vergadering tot artikelsgewijze behandeling van het wetsontwerp werd overgegaan, diende Prof. Van Hamel een door 10 leden ondertekend amendement in, strekkende om het woord tandheekkundige alsnog te vervangen door tandarts. Dit was temeer verrassend omdat deze spreker tevoren niet voldoende steun had kunnen vinden.

Niet ten onrechte slaakte de minister de verzuchting dat het gemeen overleg met de Staten Generaal soms leidt tot enigszins zonderlinge casusposities. Men had, aldus de minister, na de dreiging van een desbetreffend amendement, mogen verwachten dat de tegenstanders in het voorlopig verslag van de titel tandarts in groten getale zouden zijn opgekomen om het amendement te bestrijden en eventueel daaraan de nederlaag te bezorgen. Echter bleef op de rede van Prof. Van Hamel stilzwijgen heersen en van de wens het amendement krachtig te bestrijden bleek niets. Er was in de pauze een verloop onder de aanwezigen opgetreden. De minister (blijkbaar had hij reeds bij voorbaat de neuzen geteld) meende de conclusie te mogen trekken dat, hoewel hij zijn taalkundige bezwaren bleef handhaven, het de wens van de meerderheid van de Kamer was dat deze mensen tandarts genoemd zouden worden en zo nam hij om geen stemming uit te lokken, het amendement over. Het gehele wetsontwerp werd met deze en enkele verdere kleine wijzigingen op 7 maart 1913 aangenomen.

Volledigheidshalve zij nog vermeld dat deze titelverandering ook werd opgenomen in de gelijktijdig behandelde wet van 1876.

Ook in de Eerste Kamer waren er leden die tegen de nu door de minister overgenomen titelwijziging bezwaar hadden. Blijkens het eindverslag van de commissie van rapporteurs, dat reeds een maand later verscheen, kon men zich niet algemeen verenigen met de wetsvoorstelling omdat het hun minder wenselijk voorkwam de titel van arts, die denken doet aan een bepaalde wetenschappelijke opleiding, ook toe te kennen aan anderen, die deze opleiding niet hadden genoten.

De minister was niet van zins ditmaal voor deze bedenkingen uit de weg te gaan. In een desbetreffende nota verklaarde hij dat de aangevoerde bezwaren tegen de titel hem niet overwegend voorkwamen omdat de praktijk deze reeds lang als de algemeen gebruikelijke erkende. Ook al zou de wet een andere titel vaststellen, dan zou – getuige de ervaring onder de bestaande wetgeving opgedaan – de praktijk daarvan toch geen verandering ondervinden. Voor misbruik van de titel zag hij geen gevaar.

Met deze ministeriële zienswijze nam de Eerste Kamer genoegen en zo werden op 24 april 1913 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming de herziening van de wet van 1878 en ook die van de wet van 1876 aangenomen.

Reeds werd de veronderstelling geuit dat aan de oppositie in de Tweede Kamer tegen de titel van tandarts invloeden van buiten niet vreemd waren. Zo had het Hoofdbestuur van de Ned. Maatschappij ter Bevordering der Geneeskunst op de verschijning van het voorlopig verslag gereageerd met een adres aan de Staten Generaal, waarin er op werd aangedrongen dat alleen het artsdiploma tot de uitoefening der tandheelkunst toegang zou verlenen en subsidiair de titel van tandmeester niet zou worden gewijzigd in die van tandarts. Pikant was de reactie op dit rekest van Prof. H. Burger in het Tijdschrift voor Geneeskunde die het hoofdbestuur verweet, zonder machtiging van een algemene vergadering hun persoonlijke zienswijze als die van de Maatschappij in het adres te hebben ontvouwd.

Welke was – zo zal men allicht vragen – nu de reactie die deze wetswijziging in de kringen der tandmeesters gaande maakte gedurende de twee jaren, nodig gebleken voor de totstandkoming? Het zal wellicht verbazing wekken maar deze scheen – althans te oordelen naar wat daarover in geschrifte is vastgelegd – te grenzen aan het onverschillige; van enig officieel tandheelkundig optreden was geen sprake. Alleen in januari 1913 gaf Nord een uiteenzetting van en kritiek op het wetsont-

werp, dus aan de vooravond van de definitieve beslissing. Het heeft, aldus zijn inleiding in de vergadering van de Ver. van Nederlandsche Tandartsen, in hoge mate mijn verwondering gewekt dat men zo weinig aandacht en belangstelling aan het wetsontwerp heeft geschonken, zó weinig dat ik de overtuiging heb dat velen ternauwernood weten wat de nieuwe wet behelst en welke veranderingen worden voorgesteld.

In een veel vroeger stadium had A. L. J. C. van Hasselt zich reeds geprikkeld getoond door het eerder vermelde adres van de Maatschappij ter Bevordering der Geneeskunst. Mocht de wetgever besluiten de titel van tandmeester te handhaven en het gebruik van die van tandarts te verbieden, dan was hij tevens gehouden, zo betoogde de schrijver in mei 1911, die titel alleen toe te staan aan artsen, die bewijzen van bekwaamheid in de tandheelkunde zouden hebben afgelegd en niet alleen een blauwe maandag in Berlijn of elders waren geweest. Hij ontzegde het morele recht van actie tegen de titelverandering aan de kleine groep van mondartsen (12 in getal) wier voorzitter zich niet had ontzien om onder eigen naam iets te publiceren hetwelk achteraf bleek een vertaling te zijn van een stuk uit . . . 1883!

Maar – zo zal de lezer van thans denken – zij waren nu eenmaal na hun opleiding officieel met de titel van tandmeester toegerust en bleven dat heel hun verdere leven. Individueel was er derhalve voor hen in dat opzicht niets meer te bereiken; volgens de slotbepaling behielden zij alleen de bevoegdheid. Voor de studenten, mijmert hij in gedachten voort, was het natuurlijk heel wat anders: zij waren er rechtstreeks bij betrokken. Na voltooiing van hun studie werd hun het recht verleend de titel te voeren die de tandmeesters eigenmachtig hadden geïsurpeerd. Ziehier tot welke „vervoering” de schrijver van de kroniek inzake de lotgevallen van de studie, in de Tandheelkundige Studenten Almanak van 1914 zich heeft laten verleiden: „Kort voor de grote vacantie werd de nieuwe tandheelkundige wet aangenomen waarover men al bijzonder slecht te spreken is. Voor de studenten wordt het er niet beter op, afgezien van de zwaardere eischen die we ten zeerste toejuichen.” Over de vervanging in de wet van de verouderde titel door de nagestreefde en thans daarin vastgelegde geen woord; ook zal men tevergeefs elders in het genoemde jaarboekje naar enige vermelding ervan zoeken. Als verzachtende omstandigheid zou men kunnen aanvoeren dat ook het Tijdschrift voor Tandheelkunde dier dagen zich na de aanneming tot een zakelijke uiteenzetting van de nieuwe wettelijke regeling beperkt en zich niet te buiten ging aan enig blijk van voldoening over het door Prof. Van Hamel ten gerieve der tandartsen behaalde succes.

Men moet dus wel tot de conclusie komen dat de wens naar vernieuwing van de wettelijke titel slechts leefde bij een klein deel der practici, hetwelk ook langs die weg erkenning zocht van de plaats die de tandheelkunde had ingenomen onder de erkende wetenschappen. Voor de overgrote meerderheid der praktizerenden vormde het verschil tussen de toegekende titel en het openlijke gebruik van een andere, kennelijk geen probleem. Hoe het zij, Prof. Van Hamel had met zijn loffelijke bemoeiingen ten behoeve der tandheelkunst recht gehad op grotere erkentelijkheid dan stilzwijgen; men heeft echter, althans in het openbaar, al heel weinig laten blijken dat met zijn initiatief en scherpzinnige argumentatie, deze afgevaardigde minstens de dank der professie had verdiend.

Op 21 mei verscheen de wet (officieel van 28 april 1913) in het Staatsblad, 20 dagen daarna trad zij in werking. Vermeld zij in dit verband dat emeritus-lector mejuffrouw Schuiringa, de eerste was aan wie de nieuwe titel werd uitgereikt. Curiositeitshalve zij nog aangestipt dat wie vóór die datum nog niet rijp was bevonden om tot tandmeester te worden bevorderd, bij de herhaling van het examen daarna dit oponthoud op de weg naar de tandheelkundige praktijk beloond vond met de titel van tandarts.

Voor wie mocht menen dat van het in 1913 afgesloten oude corps tandmeesters ten getale van 400 de laatste vertegenwoordiger inmiddels wel van het toneel zal zijn verdwenen, zij vermeld dat er thans nog 12 tot die oude gelederen behoren, al hebben zij uiteraard voor het overgrote deel langer of korter geleden de praktijk vaarwel gezegd.

Geraadpleegde publikaties en verdere stukken:

- D. Heilbron:* Adres en Vertoog van 2 april 1796 aan de Nationale Vergadering. Vademecum of Zakboek voor de Genees- en Heelkundigen, houdende de Geneeskundige Staatsregeling voor het Koninkrijk Holland. 1807.
Handboek voor Professoren, Doctoren, Chirurgen, Vroedmeesters, enz. 1810.
C. Bax: Wetgeving voor de Genees-, Heel-, Vroed- en Artsenijmengkunde in het Koninkrijk der Nederlanden. 1818.
R. Opwijda: Geneeskundige Wetten van den 1. Juni 1865.
L. H. Verheij: De Geneeskundige Wetgeving van 1865.
Dr. A. D. Sikkkel: Iets uit de Geschiedenis van Nederlands Geneeskundige Staatsregeling. Feestrede ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Afdeling Den Haag van de Ned. Mij. t.b.d. Geneeskunst. 1899.
Mr. D. Cannegieter: Honderd vijftig jaar Gezondheidswet. 1954.
Dr. Th. Dentz: Herinneringen. T.v.T. 1912, 1914, 1916, 1920, 1924.
Dr. Th. Dentz: Uit de Oude Doos. T.v.T. 1928.

- P. J. J. Coebergh*: Beschouwingen over het tandheelkundig onderwijs. T.v.T. 1901.
- A. J. C. Koenaart Sr.*: Beschouwingen over de Tandheelkunde. 1862.
- J. A. Hes*: Een woord tot verbetering van het Tegenwoordige Standpunt der Tandheelkunde. 1861.
- G. H. Bisseling*: Tandheelkundige aankondigingen uit Nederlandsche Couranten van vroeger. T.v.T. 1922.
- A. A. H. Hamer*: Een stukje geschiedenis. T.v.T. 1921.
- R. Anema*: Tandheelkunde als wetenschap en handwerk. 1903.
- A. M. Mertens*: Iets over Tandheelkunde en ons Tandheelkundig onderwijs. 1905.
- Dr. Th. Dentz*: De Kliniek tot herkenning en Genezing van tandziekten te Utrecht en de wet, houdende regeling van de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van Tandmeester. 1882.
- Dr. Th. Dentz*: Het tegenwoordig standpunt der tandheelkunde. Rede bij de inwijding van het Tandheelkundig Instituut der R.U. te Utrecht den 21 October 1895.
- Dr. Th. Dentz*: Tandheelkundige Wetgeving. 1895.
- P. H. Buisman*: Veertig jaar titel van tandarts. T.v.T. 1953.
- A. L. J. C. van Hasselt*: Ingezonden, T.v.T. 1911.
- Tijdschrift voor Geneeskunde. 1911, 20 mei.
- Tijdschrift voor Geneeskunde. 1878.
- Handelingen II-e en I-e Kamer der S.G. 1863/65; 1876; 1878; 1892; 1911/13 met Bijlagen.

Rembrandtkade 55 II,
Utrecht.